дедији кими, «Чин сәдди олмамышдыр. Романтикләр дә реалистләр кими јарадычылыгларында һәјаты әкс етдирирдиләр. Јалныз һәјаты нечә әкс етдирмәк мәсәләсиндә онлар арасында фәрг нәзәрә чарпырды».

Әсәрин А. Шаигин әдәби вә естетик көрүшләриндән сөһбәт ачан сон фәслиндә ,әввәлки фәсилләрдә олдуғу кими, һәддиндән чох ситат верилмишдир. 44 сәһифәдән ибарәт сон фәсилдә А. Шаигдән 97 ситат кәтирилмишдир. Әдәбијјатшүнас-алим В. Кубилјусун белә бир фикри вар: «Мәнтиги анлајышлар системинә бәдии әсәрләрин дилини кәтирмәк олмаз. Мәгалә әсәрин сурәти јох, анализидир»[9]. Бу тәдгигат әсәрин мәһз дубликаты тә'сирини бағышлајыр. Үмумијјәтлә, әсәрин һәр бир һиссәси мүәллифин көһнә совет идеолокијасынын сәрһәдләриндән кәнара чыхмадығыны, бунун да сонунда гојулмуш мәсәләнин һәллиндә јанлыш нәтичәләрә кәлдијини көстәрир.

А. Шаигин портрет мәгаләләри сырасында М. Ф. Ахундов һаггында үч мәгаләси мә'лумдур. Шаигшүнаслар бу мәгаләләрин дә елми дәјәрини дәфәләрлә гејд етмишләр. Әдибин 110 иллијинә һәср олунмуш мәгаләсиндә әдәбијјатшүнас-алим Н. Мәммәдов да онун М. Ф. Ахундовун әдәбијјат тарихимиздә мөвгејини дүзкүн мүәјјән етдијини, Ахундов јарадычылығыны Шәрг вә Авропа контекстиндә тәһлил етдијини вурғулајыр. Мүәллиф М. Ф. Ахундовун «Алданмыш кәвакиб» әсәринә А. Шаиг тәрәфиндән верилмиш илк әдәби тәһлили чәсарәтли аддым кими гијмәтләндирир вә бөјүк драматургун јарадычылығынын әсас маһијјәтини, идеја истигамәтини изаһ едәркән һәјатдакы реал инсанлардан тип јаратмаг габилијјәтини сезмәсини А. Шаигин бир тәнгидчи олараг дәрин мүшаһидә габилијјәти кими изаһ едир[10].

Проф. К. Әлијев дә А. Шаигин М. Ф. Ахундов һаггындакы үч мәгаләсини «онун реализмин тәдгиги илә әлагәдар ән санбаллы мәгаләләри һесаб едир» вә сәнәткарын һәр ики јарадычылыг методу барәдә көрүшләрин ајдынлығыны гејд едир[11].

Бу јахынларда «А. Шаигин «Хатирәләрим» әсәри камил мемуар нүмунәси кими» намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмиш Ејваз Еминалыјевин дә тәдгигатында А. Шаигин әдәби-тәнгиди көрүшләринә јер верилмиш, диссертасијанын бир фәсли «Хатирәләрим» контекстиндә әдибин әдәби-нәзәри көрүшләринә һәср олунмушдур. Мә'лум олур ки, «Хатирәләрим» әсәри А. Шаигин әдәби-тәнгиди көрүшләринин өјрәнилмәсиндә, бу истигамәтдә бир сыра фактларын дәгигләшдирилмәсиндә е'тибарлы мәнбәләрдән биридир. Алим А. Шаиги фолклор тәдгигатчысы кими тәгдим едир, дилимизә вә классикләримизә мүнасибәтини ајдынлашдырыр. Онун һәлә «Хатирәләрим»дән чох әввәл «Күлзар» дәрслијинә М. Фүзули, М. П. Вагиф, А. Сәһһәт вә башгалары илә јанашы, илк дәфә олараг, Ә. Һүсејнзадәнин дә тәрчүмеји-һалыны дахил етмәсини мүсбәт гијмәтләндирир. Индијә гәдәр А. Шаиш јарадычылығына Спенсерин, Новалисин, Т. Фикрәтин тә'сириндән данышылыб. Бу диссертасијада исә јени бир хәтт — А. Шаиг вә Ә. Һүсејнзадә арасындакы мүнасибәт ишыгландырылыр вә әдибин әдәби-тәнгиди көрүшләриндә Ә. Һүсејнзадә, «Фүјузат» вә фүјузатчылыг идејаларынын мүһүм јер тутдуғу вурғуланыр.

Бизә мә'лумдур ки, А. Шаигин Ч. Әфәндизадә, А. Мусаханлы, Һ. Зејналлы илә бирликдә јаздығы «Әдәбијјатдан иш китабы»нда әдәбијјат тарихи консепсијасы өз эксини тапыб. Бу мәсәләјә һеч бир тәдгигатда тохунулмамышдыр. Јалныз филол. е. д. Н. Бабајевин «Әдәби мүбаһисәләр» әсәриндә һәмин әдәбијјат тарихи консепсијасы өз эксини тапыб. Мүәллифә көрә, гәнаәтбәхш һалдыр ки, китабын мүәллифләри әдәбијјатын тарихиндә ичтимаи амили һәм тарихи-хроноложи инкишафда, һәм дә бәдии-поетик тәкамүлдә нәзәрдән кечирирләр. Мүәллиф әдәбијјат тарихинин ики фәслини јазан А. Шаигин классикләрин јарадычылығыны мүвафиг чәрәјан дахилиндә вермәсини мүсбәт һал сајыр. О јазыр: «Бу мә'нада А. Шаигин орта әсрләр Азәрбајчан әдәбијјатында суфизм әдәби һәрәкатына хүсуси јер ајырмасы, әдәбијјатымызын тарихиндә классисизм мәрһәләсини мүәјјәнләшдирмәси, тәгдирәлајиг тәшәббүс иди. Хүсусилә икинчи мәсәлә әдәбијјатымызын тарихинә тамамилә јени бахыш иди вә бизә елә кәлир ки, һәмин мүнасибәт бу күн дә өз елми перспективләрини итирмәмишдир»[12].

Гејд етмәк лазымдыр ки, бурада мүәллифин диггәти јөнәлтдији икинчи мәсәлә, јә'ни классисизм мәрһәләси һеч дә Авропа әдәбијјатындакы кими әдәби мәрһәлә, дөвр демәк дејил. А. Шаигин көрүшләриндә бу, јалныз классик әдәбијјат анламыны ифадә едир.

А. Шаигин елми-тәнгиди, әдәби-нәзәри ирси ичәрисиндә бә'зи мүһүм әсәрләри тамамилә тәдгигатдан кәнарда галыб. Әсрин әввәлләриндә илк поетика китабларындан бири олан «Әдәбијјат дәрсләри» бу гәбилдәндир. А. Шаигин 1919-чу илдә Һ. Чавидлә бирликдә јаздығы бу китабын нәинки елми изаһы верилмәјиб, һәтта ады белә чәкилмәјиб. Бу китаб јени әлифбаја чеврилиб чап олунсајды, јәгин ки, дил-әдәбијјат мүтәхәссисләринин истифадә едә биләчәкләри гијмәтли әсәрләр сырасында оларды. Бәдии әсәрләрин үслуб вә ифадә хүсусијјәтләри, бәдии тәсвир вә ифадә воситәләри, вәзн, жанр, гафијә кими сәнәт мәсәләләринин ифадә олундуғу һәмин әсәр Шәрг нәзәри мәнбәләринә әсасланмасы, Шәрг әдәби-нәзәри фикринә јахынлығы бахымындан да орижиналдыр.

Көрүндүјү кими, А. Шаигин елми, әдәби-тәнгиди ирси индијә гәдәр күлл һалында системли шәкилдә хүсуси тәдгигат һәдәфи олмамышдыр. Шаиг елми ирси мүхтәлиф мүнасибәтләрлә тәһлилә чәлб едилмиш, лакин она там һалда, бүтүн нәзәри проблемләри илә бирликдә јанашылмамышдыр. Һалбуки сәнәткарын зәнкин елми јарадычылығынын һәртәрәфли арашдырылмасы А. Шаигин чохчәһәтли фәалијјәтинин там мәнзәрәсини јаратмагла јанашы, бүтөвлүкдә Азәрбајчан әдәби-нәзәри фикринин тарихинин өјрәнилмәси бахымындан да зәруридир.

Арзу Гаджиева

ОБ ИССЛЕДОВАНИИ ЛИТЕРАТУРНО-КРИТИЧЕСКИХ ВЗГЛЯДОВ АБДУЛЛА ШАИКА

В статье исследуется изучение научного творчества Абдуллы Шаика в азербайджанском литературоведении. Он служил своему народу более пятидесяти лет не только ху-

---

[9] Баранов В. И., Бочаров А. Г. Суровтсев Ю. И. Көстәрилән әсәри, с. 39.

[10] Н. Мәммәдов. А. Шаигин М. Ф. Ахундов һаггында мулаһизәләри. Азәрб. мүәллими, 6 март 1991-чи ил, с. 4.

[11] К. Әлијев. XX әср Азәрбајчан романтикләринин әдәби-нәзәри көрүшләри, с. 56

[12] Н. Бабајев. Әдәби мүбаһисәләр.—Бакы: Јазычы, 1986, с. 75.

А. Шаиг вә М. Ә. Сабир јарадычылығы арасындакы әлагәдән сөһбәт ачан проф. К. Әлијевин гәнаәтинә көрә, А. Шаиг вә А. Сәһһәт јарадычылығына Сабирин тә'сиринин бир сыра сәбәбләри вар ки, бунлардан бири Сабир јарадычылығында даһа чох Шәрг мотивинин ишләнмәси, Шәрг керчәклијинин кениш әкси илә бағлы иди. Белә ки, романтикләр үчүн дә Шәрг мөвзусу доғма иди вә онларын јарадычылығында ән үмдә мәсәләләрдән бири Шәрг керилији, деспотизми иди. Дикәр сәбәби алим «сәнәткар вә чәмијјәт» проблеми илә бағлајыр. Романтизмин естетикасында чәмијјәтин сәнәткара вердији гијмәт, сәнәткарын чәмијјәтдә ролу хүсуси јер тутурду вә бу мәсәләдә онлар инкарчы мөвгедә дајанырдылар, сәнәткары чәмијјәтә гаршы гојурдулар. Бу бахымдан Сабирин ачыначаглы, мәшәггәтли һәјаты, мүәллифә көрә, онлар үчүн бир мәнбә иди, чәмијјәтә, гурулуша гаршы чыхмаг үчүн бир нөв «бәһанә» иди.

Гејд етмәк лазымдыр ки, романтикләрин, о чүмләдән А. Шаигин әдәби-нәзәри көрүшләринин ән кениш идеја-естетик шәрһи өз әксини Камран Әлијевин тәдгигатында тапмышдыр. Әсәрдә мүәллиф ајры-ајры нәзәри мәсәләләри проблем кими гојур вә бу мәсәләләрә романтикләрин мүнасибәтинин билдирир. Алим романтикләрин әдәби-естетик көрүшләринин формалашмасында ичтимаи-сијаси, елми-нәзәри, әдәби-бәдии мәнбәләри көстәрир. Мүәллиф романтикләрин елми әсәрләрини жанр вә тематика бахымындан фәргләндирир, бу бөлкүдә һаггында данышдығымыз сәнәткарын — А. Шаигин дә мөвгејини чох дүзкүн тә'јин едир.

А. Шаиг вә М. Ә. Сабир јарадычылығы арасындакы әлагәни башга бир амилле — фәрди, сәмими, гаршылыглы достлуг мүнасибәтләри илә бағламаг олар. Әзиз Мирәһмәдов һеч дә тәсадүфи јазмыр: «Шамахы вә Бакыда дәфәләрлә көрүшүб әдәби сөһбәтләр етмәк јолу илә бу ики дост (А. Шаиг вә М. Ә. Сабир — *А. Һ.)* «үмуми дил тапыб бир нечә ил чох мөһкәм гаршылыглы әлагә сахламышды. Онларын достлуг даирәсинә чох вахт Һади вә Сәһһәтин дә дахил олмасы Азәрбајчан әдәбијјаты үчүн чох сәмәрәли, фајдалы олмушдур»[5].

Әзиз Мирәһмәдов А. Шаигин молланәсрәддинчиләрлә вә фүјузатчыларла әлагәсиндән данышыр. Әдибин јарадычылығыны идеја истигамәти е'тибарилә молланәсрәддинчиләрлә бағлајан алим Шаиг ирсинин бәдии метод, үслуб, дил бахымындан фүјузатчыларла јахынлығындан сөһбәт ачыр. Тәдгигатын әсас мәгсәди А. Шаиг вә «Молла Нәсрәдин» әдәби чәрәјаны арасындакы ујғун вә әкс чәһәтләрин арашдырылмасы олдуғундан мүәллиф әдибин Сабир вә Мирзә Чәлил кими молланәсрәддинчиләрлә әлагәси үзәриндә хүсуси дајаныр.

А. Шаигин елми јарадычылығыны, онун идеја-естетик маһијјәтини арашдыран әксәр тәдгигатчыларын диггәтини сәнәткарын «Һ. Чавидин «Иблис» нам һаиләси һаггында дујғуларым» мәгаләси чәлб едиб. Доғрудан да јүксәк профессионаллыгла јазылмыш бу мәгаләдә дәрин әдәби анализ, гүввәтли тәнгидчи тәфәккүрү һисс олунмагдадыр. Бәлкә А. Шаигин башга елми әсәрләрини јазычы тәнгиди һесаб етмәк олар, «Иблис» һаггында дујғуларым»ы исә сырф тәнгидчи, алим гәләминин мәһсулу адландырмаг олар. Әдиб бурада һәм Һ. Чавидин Иблиси, һәм дә кениш мә'нада инсан гәлбини, инсан хисләтини учурума јуварладан иблис һаггында данышыр, орта әсрләр Гәрб фәлсәфи фикринин әсас хүсусијјәтләриндән сөһбәт ачыр вә «Иблис»дәки һадисәләри һәмин фәлсәфи-сосиал мүһитлә мүгајисә едир.

[5] Ә. Мирәһмәдов. Азәрбајчан әдәбијјатына даир тәдгигләр.—Бакы: Маариф, 1983, с. 337.

Мәгаләни А. Шаиг јарадычылығынын мүһүм мәгамларындан һесаб едән Камран Әлијев А. Шаигин Иблис образы барәдә фикирләринә јүксәк гијмәт верир, онун бир тәнгидчи кими әсәри, образы реал һәјатла, ичтимаи мүһитлә әлагәләндирмәк бачарығынын олдуғуну хүсуси вурғулајыр. О јазыр: «Мәгаләдәки башга бир диггәтли чәһәт Иблис образы илә әлагәдар ирәли сүрүлмүш мүлаһизәләрдир. Мүәллиф Иблиси садәчә олараг заһири кејфијјәтләринә көрә тәһлил етмир. Онун дахили чырпынтыларынын, кизли һисләринин мә'насыны ачыр, тәһрикләринин реал һәјатда олан көкләрини ахтарыр»[6].

Алим, ејни заманда, А. Шаигин мөвзуја, тәдгигат објектинә јанашма үсулунун дүзкүнлүјүнү, о чүмләдән Һ. Чавидин «Иблис» әсәринә мәһз фачиәнин тәләбләри, принсипләри бахымындан јанашмасынын дүзкүнлүјүнү гејд едир. К. Әлијев А. Шаигин «Чавидин бүтүн әсәрләри ичиндә «Иблис» гәдәр һәјати вә реалист бир әсәр јохдур зәнн едирәм»— фикринә диггәти јөнәлтмәклә, бурадакы «реалист» сөзүнү «һәјати» сөзүнүн синоними кими изаһ едир.

Ф. е. д. Ә. Мәммәдовун А. Шаигин әдәби фәалијјәтиндән бәһс едән тәдгигатында әдибин елми јарадычылығына да јығчам шәкилдә јер верилир. Бурада сәнәткарын әдәби-естетик көрүшләринин шәрһи ичмал характерли олуб, онун елми јарадычылығы барәдә охучулара мүхтәсәр мә'лумат верир. Мүәллиф А. Шаигин классикләрә мүнасибәтиндән данышаркән Һ. Чавидә, хүсусилә дә онун «Иблис» фачиәсинә мүнасибәтини ајрыча гејд едир вә «Иблис» нам һаиләси һаггында дујғуларым» мәгаләсини әсрин әввәлләриндә Һ. Чавидә гаршы гејри-објектив, агрессив мүнасибәтин мөвчуд олдуғу дөврдә А. Шаигин тамамилә објектив, сәмими мүнасибәтини ифадә едән әсәр кими јүксәк гијмәтләндирир[7].

Фәл. е. д. М. Ағамировун «Абдулла Шаигин дүнјакөрүшү» монографијасы А. Шаигин ичтимаи-сијаси, етик-әхлаги, фәлсәфи-естетик бахышларынын өјрәнилмәси бахымындан мараглыдыр. Лакин бу тәдгигат бүтүнлүклә вугар сосиолокизмин мәһдудијјәтләри чәрчивәсиндәдир. Мүәллиф А. Шаигин һәр бир тезисини, һәр бир фикрини реализмә кәтириб чыхарыр, онун јарадычылығында реалист вә романтик јарадычылыг методларынын чулғашмасыны А. Шаигин дүнјакөрүшүндәки зиддијјәт кими гијмәтләндирир. О јазыр: «Өз әдәби-естетик бахышларында реализми тәблиғ едән А. Шаиг бәдии әдәбијјатын белә бир јолла кетмәли олдуғуну тәләб едирди. Реализм методуну, һәјат һәгигәтинә садиг галмағы бу вә ја дикәр бәдии әдәбијјат нүмунәси үчүн јүксәк мәзијјәт сајан А. Шаиг Азәрбајчан халгынын классик шаири Фүзулинин дә јарадычылығындан бәһс едәркән онун мәзијјәтини јашадығы дөврдә һәјаты, мүһити дүзкүн тәсвир етмәсиндә көрәрәк јазыр...»[8].

Доғрудур, А. Шаиг һәјатилији, објективлији, сәмимијјәти јүксәк гијмәтләндириб. Бу тенденсија онун бүтүн јарадычылығына һакимдир. Бурада Камал Талыбзадәнин сөзләри јада дүшүр: «Инсан доғуланда онун алнына јазылыр: о, романтикдир, јохса реалист». А. Шаиг тәбиәтән романтик иди. Романтизмлә реализм арасында исә, Мәммәд Чәфәрин

[6] К. Әлијев. XX әср Азәрбајчан романтикләринин әдәби-нәзәри көрүшләри.— Бакы: Елм, 1985, с. 55.
[7] Ә. Мәммәдов. Абдулла Шаиг.—Бакы: Кәнчлик, 1983, с. 131.
[8] М. Ағамиров. А. Шаигин дүнјакөрүшү. — Бакы: Маариф, 1983, с. 205.

АЗӘРБАЈҸАН ЕЛМЛӘР АКАДЕМИЈАСЫНЫН ХӘБӘРЛӘРИ
Әдәбијјат, дил вә инчәсәнәт серијасы, 1998, № 3—4

ИЗВЕСТИЯ АКАДЕМИИ НАУК АЗЕРБАЙДЖАНА
Серия литературы, языка и искусства, 1998, № 3—4

АРЗУ ҺАЧЫЈЕВА

АБДУЛЛА ШАИГИН ӘДӘБИ-ТӘНГИДИ ИРСИНИН ТӘДГИГИНӘ ДАИР

Франсыз јазычысы вә алими Р. Ролланын фикринҹә, тәнгидчи таланты өзүндә һәм дә бәдии јарадычылыг габилијјәтини бирләшдирир[1]. Бунун экси дә мәнтигә ујғундур: јазычы, бәдии јарадычылыгла мәшғул олан адам потенсиал тәнгидчидир. Чүнки, сәнәткар, јазычы мүасир әдәби просесдән, әдәби һәрәкатдан кәнарда галмыр, даһа, доғрусу, гала билмир. Милләтин һәр бир проблеми, истәр бу, ичтимаи-сијаси, истәрсә елми олсун, илк нөвбәдә зијалыны дүшүндүрүр.

Азәрбајҹан романтизминин көркәмли нүмајәндәси А. Шаиг дә заманынын, дөврүнүн фөвгүндә дуран истеʼдадлы алим, бөјүк јазычы, нәҹиб инсан, бир сөзлә, әсл зијалы иди. Онун зәнкин јарадычылығы тәдгигатчылары даим өзүнә ҹәлб етмишдир. Мүбалиғәсиз демәк олар ки, А. Шаиг ән чох өјрәнилән, тәдгиг едилән сәнәткарлардан биридир. Фәалијјәтинин рәнкарәнклијиндән, чохшахәлилијиндәндир ки, әдәбијјатшүнас алимләр романтик Шаигдән, реалист Шаигдән, насир Шаигдән, шаир Шаигдән, тәрҹүмәчи Шаигдән, ушаг әдәбијјатынын баниси Шаигдән, педагог Шаигдән сөһбәт ачмышлар. Әдибин зәнкин ирси һәлә сағлығындан бу күнә гәдәр тәдгигат мөвзусу олмагда давам едир. А. Шаигин бәдии јарадычылығына кениш әдәби тәһлилләр верилмиш, онун романтизминин вә реализминин сәҹијјәви хүсусијјәтләри, идеја-естетик маһијјәти шәрһ олунмушдур. Бу истигамәтдә акад. М. Ибраһимовун, проф. Ҹ. Хәнданын, акад. М. Ҹәфәрин, проф. Мир Ҹәлалын, проф. Ә. Султанлынын, Азәрбајҹан ЕА мүхбир үзвү Ә. Мирәһмәдовун, проф. А. Замановун, ф. е. н. Ј. Исмајыловун, ф. е. д. В. Османлынын, ф. е. д. Ә. Мәммәдовун, ф. е. д. Н. Худијевин, п. е. н Д. Мустафајеванын, проф. З. Хәлиловун, ф. е. н. Ә. Әзизовун, ф. е. н. Е. Еминалыјевин вә башгаларынын тәдгигатлары мөвҹуддур. Лакин бу тәдгигатларда әдибин елми јарадычылығы, әдәби-тәнгиди көрүшләри ја тәдгиг олунмамыш, ја да онлара сәтһи тохунулмушдур. Һалбуки А. Шаиг дөврүнүн габагҹыл фикирли шәхсијјәти кими, әдәби просеслә јахындан бағлы олмуш, елми јарадычылығында мүхтәлиф полемик мәсәләләрә ајдынлыг кәтирмишдир. Онун бир әдәби шәхсијјәт кими дәрк олунмасы үчүн дә јарадычылығынын бу саһәсинин өјрәнилмәси зәруридир.

Бунунла белә гејд етмәк лазымдыр ки, әдибин әдәби-нәзәри, елми-тәнгиди көрүшләринин, сәнәтә бахышынын маһијјәти бәʼзи тәдгигат әсәрләриндә шәрһ олунмушдур ки, бунларын сырасында акад. М. Ҹәфәрин «Азәрбајҹан әдәбијјатында романтизм», акад. К. Талыбзадәнин «Реалист вә романтик тәнгид», акад. Б. Нәбијевин «Сөз үрәкдән кәләндә», проф. К. Әлијевин «XX әср Азәрбајҹан романтикләринин әдәби-нәзәри көрүшләри», ф. е. д. Ә. Мәммәдовун «А. Шаиг», М. Ағамировун «А. Шаигин дүнјакөрүшү», ф. е. д. Н. Бабајевин «Әдәби мүбаһисәләр», Н. Мәммәдовун «А. Шаигин М. Ф. Ахундов һаггында мүлаһизәләри», ф. е. н. Е. Еминалыјевин «А. Шаигин «Хатирәләрим» әсәри камил мемуар нүмунәси кими» тәдгигатларынын адыны чәкмәк олар. Бу тәдгигатларда А. Шаигин әдәби-тәнгиди, елми фикирләри һәртәрәфли, системли шәкилдә тәһлил олунмаса да, онун ајры-ајры сәнәткарлара вердији гијмәт, әдәбијјатын мүасир проблемләри барәдә фикирләри, јарадычылығына тәʼсир көстәрән әдәби-бәдии, нәзәри мәнбәләр, классик ирсә вә фолклора мүнасибәти вә с. мәсәләләр тәдгигатчы сүзкәчиндән кечирилмишдир.

¹ Баранов В. И., Бочаров А. Г., Суровцев Ю. И. Литературно-художественная критика. — Москва: Высшая школа, 1982, стр. 44.

Гејд етмәк лазымдыр ки, А. Шаигин елми јарадычылығындан сөһбәт ачан тәдгигатчылар илк нөвбәдә онун М. Ә. Сабирә мүнасибәти мәсәләсиндә дајанырлар. Адларыны чәкдијимиз бүтүн әсәрләрдә бу истигамәтдә фикирләр мөвҹуддур вә тәдгигатчылар, демәк олар ки, јекдилликлә романтик А. Шаиг вә А. Сәһһәт јарадычылығындакы реализми Сабир тәʼсирилә изаһ едирләр. Онларын даһа чох нәзмдә реализмә мејл етмәләри вә Сабирә јаздығы нәзирәләр дә тәдгигатчыларын бу фикрини тәсдигләјир.

Акад. М. Ҹәфәр А. Шаигин реалистләр арасында Сабирә вердији јүксәк гијмәтдән данышыр: «А. Шаиг 1912-ҹи илдә јаздығы «Сабирә» шеʼриндә ингилабчы шаири бөјүк һөрмәтлә хатырлајыр. Сабири әдәбијјата «јени чығыр ачан», онун јолларына «бәнөвшәләр сачан», «сәнәт аләминә ишыг сачан күнәш» адландырыр, Сабирдән ән бөјүк бир мүәллим, устад кими бәһс едирди»[2].

Акад. К. Талыбзадәнин тәдгигатында да А. Шаиг јарадычылығына даһи Сабирин нәҹиб тәʼсириндән данышылыр. Онун фикринҹә, бүтүн јарадычылығы боју реализми тәблиғ едән А. Шаиг Сабир ирсинә јүксәк гијмәт верир вә ону «реалистләр силсиләсинин ән нәһәнк симасы» адландырырды[3]. Јери кәлмишкән гејд едәк ки, К. Талыбзадә тәрәфиндән А. Шаигин топланыб тәртиб едилмиш елми әсәрләринә вердији шәрһ вә гејдләр дә сәнәткарын әдәби-нәзәри көрүшләринин өјрәнилмәси, јени мәʼлуматларын әлдә едилмәси бахымындан әһәмијјәтлидир.

Акад. Б. Нәбијев исә А. Шаигин М. Ә. Сабир һаггындакы мәгаләләринин елми дәјәриндән сөһбәт ачараг јазыр: «Бөјүк Сабирин вахтилә өз әли илә јазыб Шаигә көндәрдији фактлар әсасында елми ардычыллыг вә дәгигликлә ишләнмиш «Мирзә Әләкбәр Сабирин тәрҹүмеји-һалы» мәгаләсини ингилабдан әввәлки сабиршүнаслыгда анҹаг А. Сәһһәтин мәшһур мәгаләләри илә мүгајисә етмәк олар. Шаигин тәвазөкарлыгла тәрҹүмеји-һал адландырдығы бу мәгалә әслиндә Сабирин һәјат вә јарадычылыг јолуну әск етдирән гијмәтли елми очеркдир»[4].

Мүәллиф, бунунла бәрабәр, А. Шаигин дикәр мәгаләләринин дә адын чәкир вә онлары сонракы «тәдгигатчыларын иснад етдији ән мөʼтәбәр мәнбәләр» адландырыр. А. Шаиги, һаглы олараг, А. Сәһһәт, М. Һади кими әдибләрин илк биографы һесаб едән алим онун сәнәткары халгын тарихи илә, ичтимаи-сијаси инкишафын ајры-ајры мәрһәләләри илә вәһдәтдә көтүрмәсини мүсбәт һал кими гијмәтләндирир.

² М. Ҹәфәр. Сечилмиш әсәрләри, II ч.—Бакы: Азәрнәшр, 1974, с. 29.
³ К. Талыбзадә. Сечилмиш әсәрләри, II ч. —Бакы: Азәрнәшр, 1994, с. 114.
⁴ Б. Нәбијев. Сөз үрәкдән кәләндә.—Бакы: Јазычы, 1984, с. 247.